

GAGAUZ TÜRKLERİ

-TARİH VE KİMLİK-

ASIM KORKMAZ





   / otukennesriyat

YAYIN NU: 2316
KÜLTÜR SERİSİ: 1210

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-940-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: [0212] 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Asım Korkmaz: 1 Eylül 1984 tarihinde Ordu'nun Gürgentepe ilçesinde doğdu. İlkokulu 1996'da, ortaokulu 1999'da ve liseyi 2002'de Gürgentepe'de bitirdi. Lisans eğitimini 2010 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nde tamamladı. Bir süreliğine Çankırı Karatekin Üniversitesi'nde araştırma görevliliği yaptı. 18 Nisan 2012'de Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) kapsamında naklen atamayla Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Halen bu kurumda akademik faaliyetlerini sürdürmektedir. 2014 yılında yüksek lisans eğitimini Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında "11. ve 14. Yüzyıllar Arası Doğu Avrupa'da Bir Türk Kavmi: Kuman-Kıpçaklar" başlıklı tez konusuyla tamamladı. 2015 yılında Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında doktora eğitimine başladı. Doktora tez konusu "20. Yüzyılın İlk Yarısında Besarabya'da Gagauz Türklerinin Tarihi ve Kimliği"dir. İngilizce, Fransızca ve Rusça bilen Asım Korkmaz'ın başlıca çalışma alanları; Doğu Avrupa Türk Tarihi, Osmanlı Öncesi Balkanlara Göç Eden Türk Boyları ve Çağdaş Dönem Hristiyan Türk Halkları'dır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	13
ÖN SÖZ	15
GİRİŞ	21

I. BÖLÜM TEMEL KAVRAMLAR VE GAGAUZLAR HAKKINDA GÖRÜŞLER

Kimlik	27
Millî Kimlik	32
Etnik Kimlik	36
Kültürel Kimlik	39
Etnoloji	42
Etnos (Etnisite)	42
Etnonim	45
Etnogenez	46
Gagauz Etnosu Üzerine Tartışmalar	47
Gagauz Etnonimi	50
Gagauzların Etnogenezi	54
Bulgar İddiası	56
Yunan Savı	60
Türk Tezi	63
Gagauz Türk Kimliği	69

II. BÖLÜM GAGAUZ HALKININ TARİHİ

11 ve 14. Yüzyıllar Arasında Doğu Avrupa'da Uzlar	77
Ana Vatandan Batı Avrasya Bozkırlarına Uz Göçleri	78
Balkanlarda Uzlar	81
Selçuklu-Uz Kaynaşması	87
Dobruca'da Uz Devleti	91
Osmanlı Egemenliğinde Gagauz Etnosu	95
Gagauzların Yaşadıkları Sancaklar	100
Rusya İmparatorluğu'nda Gagauzlar	105
Gagauzların Dobruca'dan Besarabya'ya İskânı	109
Besarabya Coğrafyasında Gagauz Türkleri	120
20. Yüzyılın Başlarında Gagauz İsyanları	139
Komrat Cumhuriyeti	142
Birinci Dünya Savaşı'nda Gagauzlar	146

Romanya Krallığı'nda Gagauz Türkleri	148
Yeni Yönetim Altında Gagauzların Yaşayışı	149
Gagauz Göçleri	152
İkinci Dünya Savaşı'nda Gagauz Etnosu	155

III. BÖLÜM

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE GAGAUZ TÜRKLERİNİN KİMLİK ALGISI

Gagauz Türk Kimliğinin Doğduğu Ortam ve Bu Kimliğin Kapsamı	161
Gagauzların Ruhani Lideri Mihail Çakır	164
Mihail Çakır'ın Hayatı	165
Mihail Çakır'ın Eserleri	170
Mihail Çakır'ın Gagauz Türk Kimliği İnşasındaki Faaliyetleri	180
Dönemin Romanya Türkçe Basınında Gagauz Türkleri	189
<i>Türk Birliği</i> Gazetesi	190
<i>Yıldırım</i> Gazetesi	203
<i>Emel</i> Mecmuası	207
<i>Mektep ve Aile</i> Mecmuası	210

IV. BÖLÜM

GAGAUZ TÜRKLERİNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'YLE İLİŞKİLERİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin Gagauz Türk Kimliğine Katkısı	215
Erken Cumhuriyet Döneminin Gagauz Politikası	216
Dönemin Türkiye Matbuatında Gagauzlar	219
Türkiye Cumhuriyeti Elçilik Raporlarına Göre Gagauzlar	251
Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagauz Türkleri	255
Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Gagauz Türklerinin Eğitimi Üzerine Çalışmaları	267
Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Gagauz Türklerinin Türkiye'ye Göçü Üzerine Çabaları	287
İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Gagauz Türk Kimliği	300
SONUÇ	303
EKLER	309
KAYNAKÇA	345
DİZİN	381

ÖN SÖZ

Gagauzlar, atalarının yüzyıllar önce Türkistan'dan kopup geldikleri Batı Avrasya topraklarında nüfus bakımından az ama kültürleri açısından oldukça önemli olan Doğu Avrupa halklarından biridir. Onlar, sahip oldukları yüzyılların birikimi olan değerleri günümüze kadar taşıyan, dünyanın ender halklarından. Yoksulluğa, sefalete, zulme ve göçlere rağmen değerlerini muhafaza etmişlerdir. Sıra dışı kültür ve kimlikleriyle, 19. yüzyıldan günümüze kadar bilim camiasının dikkatini üzerlerine çekmişlerdir. Özellikle Gagauzların dilleri, kökenleri ve tarihleri sosyal bilim alanında daha fazla sorgulanmıştır.

Gagauzların tarihi ve kimliği, bu bilimsel çalışmanın konusu olmuştur. Çalışma, giriş ve sonuç hariç dört bölümden oluşmaktadır. “Temel Kavramlar ve Gagauzlar Hakkında Görüşler” başlıklı ilk bölümde çalışmanın ana iskeletini oluşturacak kavramlara ve Gagauzlarla ilgili iddialara yer verildi. Bu bölüm; *kimlik*, *etnoloji* ve *Gagauzlar üzerine tartışmalar* olmak üzere 3 ana kısma ayrıldı. İlk kısımda kimliğin tanımı, kapsamı ve özelliklerine değinildi. Birden çok kimlik türü olsa da bir halk için daha çok önem arz eden millî, kültürel ve etnik kimliklere bu bölümde yer verildi. İkinci kısımda etnoloji kapsamında etnos, etnonim, etnogenenez gibi kavramlara değinildi. Bu kavramlar üzerinden Gagauz halkıyla ilgili tartışmalı hususlar yorumlandı. Bu bölümün son kısmında ise Gagauz halkıyla ilgili görüş bildiren sosyal bilimcilerin çalışmaları değerlendirilip genel bir çıkarıma gidildi. Özellikle Gagauzlarla ilgili görüşler, onların adlarının ve soylarının kökenleri üzerine temellendirildi. Onların adlarının ve soylarının kökenleri üzerine farklı tezler ortaya atıldı. Bulgar, Yunan ve Türk oldukları görüşleri yakın zamana kadar tartışılacaktı. Gagauzların kökeninin, Orta Çağ'da Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara gelen göçebe Uz Türklerine dayandığı görüşü üzerinden çalışmanın alt yapısı oluşturuldu. Bu bölümde son olarak Gagauz Türk kimliğinin genel karakteri ve özelliklerine değinildi. “Gagauz Halkının Tarihi” isimli ikinci bölümde ise,

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en erken devrinden günümüze kadar Asya halkları, Doğu'dan Batı'ya göç etmişlerdir. Ana gayesi daha iyi koşullarda yaşama olan bu göçler, özellikle Orta Çağ'da daha sık yaşanmıştır. Orta Çağ Avrupa'sında yaşanan siyasi ve askerî istikrarsızlık bu göçleri hızlandırmıştır. Zikredilen dönem içinde ana vatanları Türkistan'dan ayrılan Türk halkları Hazar Denizi'ni ve Karadeniz'i tercihlerine göre kuzey ve güney yönlerinde geçerek Doğu Avrupa ve Anadolu'ya gelip yerleşmişlerdir. Kendi hayat koşulları içinde varlıklarını günümüze kadar getirmişlerdir.

Orta Çağ'ın farklı yüzyıllarında Peçenekler, Uzlar ve Kuman-Kıpçaklar gibi Türk halkları Türkistan'ı terk edip uzun bir yolculuk ile Karadeniz'in kuzeyindeki geniş düzlüklere göç ettiler. Burada kendilerine özgü yaşamlarını kuran bu Türk boyları Balkanlara inerek Anadolu'ya kadar geldiler. Karadeniz'in kuzeyinde Rus şehir devletleri şeklinde örgütlenen Ruslarla, Balkanlarda ise Bizans İmparatorluğu ile başta askerî, siyasi olmak üzere çeşitli alanlarda yoğun ilişki içinde oldular.

Peçeneklerden sonra, Kuman-Kıpçaklardan ise önce Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara gelen Uzlar, Doğu Avrupa tarihinde önemli izler bıraktılar. Bu coğrafyada soydaşları Peçenek ve Kuman-Kıpçaklar ile rekabet içinde olan Uzlar komşularıyla iyi ilişkiler kurdular. Soydaşlarının aksine komşularıyla yoğun askerî mücadeleye girmeyen Uzlar, zamanla egemen güçlerin yönetimleri altında varlıklarını sürdürdüler.

Uzlar, Balkanlarda Gagauzların kökenini oluşturdular. Anadolu'daki Müslüman Türklerle kurulan münasebetler sonucunda Gagauzların Türk varlığı güçlendi. Topluca Hristiyanlık inancını kabul etmelerinin akabinde ve Osmanlılar Balkanlara geçmeden evvel Gagauz adını alan Uzlar, Balkanların Dobruca bölgesini kendilerine yurt edindiler. Osmanlı yönetimi altında Gagauzların dinleri ve kültürleri güvence altına alındı.

I. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR VE GAGAUZLAR HAKKINDA GÖRÜŞLER

Kimlik

Kimlik, birey ya da toplumun varlık gerekçesini, niteliğini belirten bir olgudur. Daha geniş anlamıyla bu olgu; bir bireyin veya toplumun çeşitli aidiyetlerinin açıklamasını, onların tanınmasını, kendilerini bilmesini, bir tarih ile varlık bilincine sahip olmasını sağlayan ve dış gözlemle kavranabilen özelliklerin tümünü kapsar.¹ İnsanlık tarihinin başlamasıyla ortaya çıkan kimlik olgusunun özünde tanımlama ve bu tanımlamaya göre toplum veya bireyin aldığı pozisyon vardır.² Bu nedenle, kimlik birey ya da toplumun ne, nerede ve nasıl olduğunu gerekçeleriyle beraber açıklamaya yardımcı olur.

Kendine özgü bir kavram olan kimliğin tanımlama ve tanınma ile aidiyetten oluşan iki ana unsuru vardır. Tanınma ve tanımlama, kimliğin sosyo-psikolojik yönüne vurgu yapmaktadır. Tanınma ve tanımlama çerçevesi içinde kimlik, öznesinin kim ve ne olduğu sorularına cevap vermektedir. Öznesinin varlık sebebini ifade etmektedir. Kimliğin tanınma ve tanımlanmasında özne, öznenin belirlenmesinde ise “öteki” dayanak noktasıdır. Tarihsel bakımdan devamlılığı ifade eden öteki olmadan kimlik oluşmaz. Diğer bir deyişle kimlik, ötekinin varlığı üzerinden gelişir ve belirli bir konum alır.³ Aidiyet ise kimliğin kendine has yönüne, bağlılığına işaret etmektedir. Aidiyet; kimliğe, kendisini oluşturacak olan unsurların

¹ Nevzat Köseoğlu, *Türk Kimliği ve Türk Dünyası*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015, s. 89; Bozkurt Güvenç, “Kültür, Kimlik ve Kimlikler”, *Kimlikler Lütfen: Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili*, Der. Gönül Pultar, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2009, s. 35.

² Mehmet Anık, *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul 2012, s. 17; Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2014, s. 15.

³ Suavi Aydın, *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve “Türk Kimliği”*, Öteki Yayınevi, Ankara 1999, s. 12, 13; Celalettin Vatandaş, *Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*, Açılım Kitap, İstanbul 2004, s. 10, 19; Ufuk Şimşek, *Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Kimlik Arayışları (1718-1938)*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2017, s. 27, 28.

11 ve 14. Yüzyıllar Arasında Doğu Avrupa’da Uzlar

Uzlar, Türklerin ana vatanı Türkistan coğrafyasının Altay dağlarında Oğuz boylarının batı kısmına dâhil ve Göktürklerle bağlantılı bir halktı.¹ İtil Nehri ötesi Oğuzlarını oluşturan Uzlar,² ana yurttan Oğuz adıyla bilinmekteydi. Oğuz boyları, öz vatanda kadim Türk kültürüyle bozkır şartlarında yaşamaktaydılar.

Uzlar; Türk etnosu olduğundan dolayı Peçenekler, Kuman-Kıpçaklar gibi komşu Türk halklarıyla aynı konargöçer yaşam felsefesine ve benzer özelliklere sahiptiler.³ Türkistan coğrafyası ve ikliminin koşulları içinde Türk halkları, varlıklarını devam ettirme ve bölgede söz sahibi olma rekabetindeydiler. Doğal olarak bu durum, Türk etnoslarının birbirleriyle mücadele etmelerine neden oluyordu. Diğer bir deyişle, ideal yaşam koşuluna sahip olma ve bağımsız yaşama Türk halklarının kendi aralarındaki savaşların ve kapsamlı göç hareketinin ana sebebiydi.

Uzlar, doğu komşuları Kuman-Kıpçakların saldırıları üzerine eski yurtlarını terk edip batıya göç hareketinin ilk adımını başlattılar. Önlerindeki Peçenekleri İtil Nehri’nin batı yakasına iterek onların yurtlarına hâkim oldular.⁴ Yayık ve İtil nehirleri arasını yurt tutmuş olan Uzlar, Kuman-Kıpçakların peşlerinden gelip yeni yurtlarına da saldırmaları, onlara baskı yapmaları nedenleriyle İtil ile Don nehirlerinin batı tarafına göç ederek, Peçeneklerin ardından Karadeniz’in kuzeyindeki geniş düzlüklere geldiler.⁵

¹ Mualla Uydu Yücel, “Uzlar (Oğuzlar)”, *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Ed. Osman Karatay, Serkan Acar, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 529; Dionis Tanasoğlu, agm., s. 5557.

² Laszlo Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1971, s. 132.

³ Akdes Nimet Kurat, *IV – XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi Yayınları, Ankara 1992, s. 103; Mualla Uydu Yücel, agm., s. 530.

⁴ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s. 177.

⁵ Faruk Sümer, *Oğuzlar Türkmenler (Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları)*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 2016, s. 89; Atanas Manov, age., s. 6.

Gagauz Türk Kimliğinin Doğduğu Ortam ve Bu Kimliğin Kapsamı

Doğu Avrupa coğrafyasının Dobruca ile Besarabya bölgelerini yurt tutan Gagauz Türkleri, bu topraklarda kimliklerini inşa ettiler. Gagauz etnosu, Orta Çağ'da Bizans İmparatorluğu'nun onayıyla Dobruca'yı; 19. yüzyılda da Rus Çarlığı'nın teşvikiyle Besarabya'yı vatanlaştırdı. Gagauzlar, yüzyılların birikimi olan kültür ve değerleri ile vatan olarak benimsedikleri toprakları harmanladılar. Kadim kültürleriyle vatan algıları, 20. yüzyılın ilk yarısında Gagauz Türk kimliğinin zikredilen topraklarda ortaya çıkmasına vesile oldu. Genel hatlarıyla Türk kimliği içinde yer alan Gagauz kimliği, bazı yönleriyle diğer Türk etnoslarından ayrılmaktadır. Bu yönüyle Gagauz kimliği sıra dışı bir karakter taşımaktadır.

Daha önce sıklıkla vurgulandığı gibi, Gagauzların inanç sistemleriyle sahip oldukları kadim değerler, Gagauz Türk kimliğinin ana iskeletini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, eski Türk kültürünün âdetleri ve Hristiyanlık inancı Gagauz kimliğinde oldukça önemli bir konumdadır. Yine yüzyıllardır beraber yaşadıkları *Slav etnoslarının etkisi ve Müslüman Türk kültürünün tesiri* de Gagauz Türk kimliğinde kalıcı izler bırakmıştır.¹ Gagauz Türk kimliğini, zamanla birbirine eklenen bu özellikler oluşturmaktadır. Bozkıra özgü eski Türk kültürü, Hristiyanlık dini, çevre etnosların gelenekleri, Müslüman Türk ananeleri gibi özellikler bu kimliğin özünü teşkil eder. Geçen süre içinde bazı zamanlar, bu özelliklerden biri ya da birkaçı daha ön plana çıkmış olsa da ki günümüze kadar bu nitelikler Gagauz Türk kimliğinde varlığını sürdürmüştür.

Gagauz folkloru, Gagauz Türk kimliğinin ana nüvelerini bünyesinde barındırmaktadır. Gagauz folkloru, sıra dışı özellikleriyle komşu Hristiyan etnoslar arasında dikkatleri üzerine çekmektedir. Örneğin; Gagauz folkloru, Hristiyan unsurlarla beraber Türk halk-

¹ Abdülkerim Dinç, *Gagauzlara Dair I*, Gece Kitaplığı, Ankara 2014, s. 10.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Gagauz Türk Kimliğine Katkısı

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu yıldan itibaren kendi sınırları dışında kalan Türklerle yakından ilgilendi. Yeni kurulan ve imparatorluktan oldukça farklı bir zihniyetle idare edilen bu cumhuriyet Türkistan, Balkanlar ve Orta Doğu'da çeşitli yönetim anlayışları altında varlıklarını sürdüren Türklerle irtibat kurdu. Soydaşlarıyla yakın ilişkiler geliştirdi. Doğal olarak Gagauz etnosu da bu dönemde Türkiye'nin gündemine girdi. Özellikle 1930'lu yıllarda bu devlette bir dizi kökten yenilikler yapılırken dini Hristiyan, dili Türkçe ve kendini Türk kabul eden Gagauzlar ülkede farklı yorumları beraberinde getirdi.¹

Erken cumhuriyet döneminin Bulgaristan, Romanya ve İspanya konsolos ile elçilerinin başkente gönderdikleri evraklarda Gagauzlardan bahsetmeleriyle Gagauz etnosu ülkenin konusu hâline geldi. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Bükreş elçiliği döneminde Gagauzlar, ülke gündeminde daha fazla yer bulmaya başladı. Türkiye Cumhuriyeti'nde Gagauzlar, eğitim alanında desteklendi. Ayrıca Gagauzların topluca yurda yerleştirilmesi tartışıldı. Yine bu dönemde Türk basınında Gagauzlarla ilgili haber ve makaleler yayımlandı.

1930'lu ve 1940'lı yıllarda Gagauzlar, soydaşları Anadolu Türkleriyle irtibat kurma imkânı buldular. Dönemin Türk hükûmetinin sağladığı olanaklarla kimlik bağlamında onların Türk etnik aidiyetleri güçlendi. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin Romanya'da yaşayan Gagauzlarla ilgili izlediği politikalar, yürüttüğü faaliyetler ve Gagauz Türklüğünü destekleme çabaları Gagauz etnosunu derinden etkiledi.² Türkiye Cumhuriyeti, Mihail Çakır'ın gün yüzüne çıkar-

¹ Seyfi Yıldırım, "Cumhuriyet Döneminde Kimlik, Vatandaşlık ve Gökoğuzlar", *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar Uluslararası Bilgi Şöleni Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ed. Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2016, s. 301.

² Stephan Bulgar, "Türkiye'ye Gelen 1934-1940-cı Yıllarda Gagauz Üürenicileri", *Sabaa Yıldızı*, S. 13, Komrat 2000, s. 16.

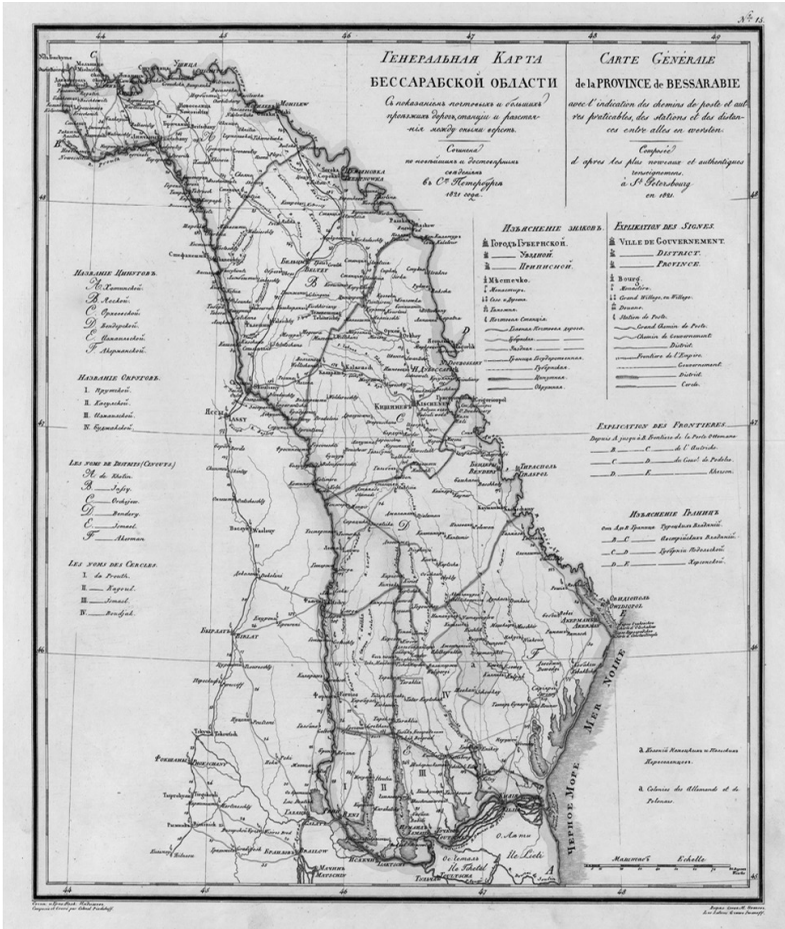
SONUÇ

Gagauzlar, farklı coğrafyalarda varlıklarını sürdürmektedirler. Yaşadıkları ülkelerde azınlık konumunda olan Gagauzlar, zengin kültürel değerleriyle sıra dışı bir özelliğe sahiptirler. Onların geçmişi ve kadim gelenekleri bu bilimsel çalışmanın konusu olmuştur. Sosyal bilimler alanında yapılan bilimsel tetkiklere göre Gagauz halkının tarihinin kökleri, Türklerin ana vatanı Türkistan coğrafyasına uzanmaktadır. Onların kimlikleri zaman ve coğrafyaların etkisinde biçimlenmiştir.

19. yüzyılda Osmanlı toprağı Dobruca'dan Rus Çarlığı'nın yeni toprağı olan Besarabya'ya doğru Gagauzların kitlesel göçü, onların tarihi açısından oldukça farklı bir özellik taşımaktadır. Gagauz etnosunun tarihinde ilk kez bir ülkenin teşvikleriyle gerçekleşen bu göç olgusu, Gagauzlar hakkında bilimsel çalışmalara zemin hazırlamıştır. Dinlerinin Hristiyanlık olması hasebiyle Osmanlılar tarafından Hristiyan Ortodoks halklarla eşdeğer görülen Gagauz etnosu, beraber göç ettikleri halklardan lisan ve kültürleriyle ayrıldıkları için bilim camiasının konusu olmuştur. Farklı referansları esas alan sosyal bilimciler Gagauz etnosunun etnogenez ve etnonimleriyle ilgili çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüşler ağırlıklı olarak Gagauzların Türkistan kökenli bir Türk halkı olduğu yönündedir. Türk görüşünün yanı sıra, Gagauzların Bulgar ve Yunan oldukları ve onların yüzyıllarca Osmanlı baskısı altında dillerini terk etmek zorunda kaldıklarını iddia eden çok sayıda bilim adamı da mevcuttur. Köken ve ad tartışmalarında, Gagauzların kullandıkları dil önemli bir ayrıntıdır. Onların lisanlarının söz dağarcığı; kadim Türkistan kültürünü ve din değiştirdikten sonra Slav gelenekleri ile Müslüman Türklerle kurulan ilişkiler akabinde de İslami unsurları barındırmaktadır. Gagauzların dili, Türk dil ailesinin bir parçasıdır. Bu bilimsel gerçeklik doğal olarak, Gagauzların kökeniyle ilgili tartışmalarda Türk görüşünü güçlendirmektedir.

Gagauzların asıl etnik yapısı olan Uzlar 11. yüzyılda farklı gerekçelerle Türkistan'dan ayrılıp, öncülü Türk halklarının güzergâhını

EKLER



EK 1: Besarabya Eyaleti'nin 1821 yılında hazırlanan genel haritası.¹

¹ <https://dl.wdl.org/664.png>.

DİZİN

A

Açık Söz Gazetesi 223, 348

Akşam Gazetesi 222, 225, 229,
232, 346, 347, 348, 350,
351

Anadolu 21, 40, 45, 51, 52, 62,
63, 64, 65, 66, 73, 84, 85,
87, 88, 89, 90, 91, 95, 96,
100, 101, 102, 103, 150,
163, 164, 165, 176, 179,
183, 185, 193, 203, 208,
212, 215, 219, 223, 236,
240, 241, 242, 244, 246,
250, 254, 255, 263, 266,
287, 288, 289, 290, 291,
296, 297, 298, 299, 300,
304, 305, 307, 356, 361,
368, 372

B

Balkanlar 52, 57, 65, 73, 78, 92,
110, 128, 215, 239, 243,
265, 346, 347, 350, 351,
356, 361, 363, 365, 368,
371, 375

Başköy 118, 120, 132, 136, 150

Batı Avrasya 9, 15, 78, 81, 86,
107, 113

Besarabielâ Gagauzlarân İstorieasâ
62, 175, 176, 360

Besarabya 5, 9, 11, 16, 17, 22, 49,
50, 56, 57, 58, 61, 63, 64,
67, 70, 94, 97, 107, 108,
109, 110, 112, 113, 114,
115, 116, 118, 119, 120,
122, 123, 124, 125, 126,
127, 128, 129, 130, 131,
132, 133, 134, 135, 136,
137, 138, 139, 141, 142,
144, 145, 146, 147, 148,
149, 150, 151, 152, 153,
154, 155, 156, 157, 161,
164, 165, 166, 167, 168,
169, 170, 171, 172, 174,
175, 178, 179, 180, 181,
185, 186, 195, 196, 216,
217, 218, 219, 221, 222,
223, 226, 228, 229, 230,
231, 232, 234, 236, 238,
239, 240, 241, 242, 243,
249, 250, 252, 253, 257,
258, 260, 262, 263, 264,
266, 268, 269, 270, 271,
272, 273, 276, 277, 278,
279, 289, 290, 291, 297,
298, 300, 303, 304, 305,
307, 309, 312, 348, 351,
359, 366, 370, 371

Besarabya Bölgesinin Oluşum
Beyanı 123

Besarabya Hazine Toprakları 115

Beşalma 118, 120, 134, 136, 271,
277

Birinci Dünya Savaşı 9, 16, 22,
135, 146, 147, 149, 152,
170

Bizans İmparatorluğu 16, 21, 61,
63, 78, 81, 82, 83, 84, 85,
87, 95, 161, 206, 290, 304,
355

Bulgar 9, 15, 48, 50, 51, 54, 56,
57, 58, 59, 60, 61, 63, 64,
66, 68, 69, 84, 86, 92, 93,
94, 101, 102, 103, 108, 111,
113, 115, 116, 117, 118,
119, 123, 124, 125, 126,
128, 129, 131, 132, 133,
135, 136, 139, 141, 143,
144, 145, 146, 147, 148,
150, 151, 152, 154, 155,
156, 157, 172, 178, 182,
183, 194, 195, 197, 198,
205, 215, 216, 217, 219,
220, 221, 225, 226, 228,
236, 242, 244, 246, 247,
248, 249, 250, 254, 255,
257, 258, 259, 261, 262,
264, 267, 268, 270, 271,
273, 274, 277, 278, 279,
282, 283, 284, 293, 303,
347, 351, 355, 358, 359,
364, 366, 371, 372, 375

Bükreş Antlaşması 107

Bükreş Elçiliği 251, 252, 263, 274,
275

C

CHP 224, 242, 256, 279, 280, 281,
292, 340, 344

Cumhuriyet Gazetesi 220, 221,
222, 224, 228, 229, 232,

243, 346, 347, 348, 349,
350, 351

Ç

Çadır Lunga 117, 134, 166, 271,
278, 310

Çar Kararnamesi 123

D

Dictionar Gagauzo (Tiur-
ko)-Român Pentru Gagauzii
Din Basarabia 174, 184

Dobruca 9, 16, 17, 21, 50, 51, 59,
62, 64, 66, 67, 69, 84, 86,
87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95, 96, 97, 98, 99, 100,
102, 103, 108, 109, 111,
113, 114, 117, 127, 129,
138, 142, 146, 149, 153,
161, 163, 165, 166, 186,
189, 190, 191, 194, 195,
196, 198, 199, 200, 205,
209, 210, 211, 212, 217,
219, 220, 221, 222, 223,
225, 226, 228, 230, 231,
232, 236, 243, 244, 245,
249, 252, 253, 257, 258,
260, 262, 263, 266, 270,
271, 277, 278, 287, 290,
291, 297, 298, 300, 303,
304, 305, 307, 347, 352,
359, 369, 371, 376

Doğu Avrupa 5, 9, 15, 21, 47, 77,
78, 86, 105, 107, 108, 111,
123, 138, 146, 152, 161,
164, 165, 186, 208, 304,
361, 367, 372, 377

E

Eğitim 11, 51, 84, 136, 167, 171,

172, 237, 256, 268, 269,
272, 273, 274, 280, 282,
359, 371, 378
Emel Mecmuası 10, 189, 190, 207,
209, 352, 362
Etnik Kimlik 9, 36
Etnogenez 9, 43, 46, 54, 55, 56,
68, 356, 363, 375
Etnoloji 9, 42, 373, 379
Etnos 9, 42, 43, 44, 45, 357

G

Gagauz 5, 9, 10, 11, 15, 16, 17,
18, 19, 21, 22, 23, 37, 45,
47, 48, 49, 50, 51, 52, 53,
54, 55, 57, 58, 59, 60, 61,
62, 63, 64, 65, 67, 68, 69,
70, 71, 72, 73, 78, 79, 81,
86, 87, 88, 89, 90, 91, 93,
94, 95, 96, 97, 98, 99, 100,
101, 102, 103, 104, 106,
108, 110, 111, 112, 113,
115, 116, 117, 118, 119,
120, 122, 124, 125, 126,
127, 128, 129, 130, 131,
132, 133, 134, 135, 136,
137, 138, 139, 140, 141,
142, 143, 144, 145, 146,
147, 148, 149, 150, 151,
152, 153, 154, 155, 156,
157, 161, 162, 163, 164,
165, 166, 167, 168, 169,
170, 171, 172, 173, 174,
175, 176, 177, 178, 179,
180, 181, 182, 184, 185,
186, 187, 188, 189, 191,
192, 193, 194, 195, 196,
197, 198, 199, 200, 203,
204, 205, 206, 207, 208,
210, 215, 216, 217, 218,

219, 220, 221, 222, 223,
224, 225, 226, 227, 229,
230, 231, 234, 235, 236,
237, 238, 239, 240, 241,
242, 243, 244, 245, 246,
247, 248, 249, 250, 251,
252, 254, 255, 257, 258,
259, 261, 262, 263, 264,
265, 266, 267, 268, 269,
270, 271, 272, 273, 274,
275, 276, 277, 278, 279,
280, 281, 282, 283, 284,
285, 286, 287, 288, 290,
291, 292, 293, 294, 295,
297, 298, 299, 300, 301,
303, 304, 305, 306, 307,
308, 310, 313, 338, 339,
341, 344, 346, 347, 349,
352, 353, 355, 356, 357,
358, 359, 360, 361, 362,
363, 364, 365, 367, 368,
369, 370, 371, 372, 373,
374, 375, 376, 377, 378,
379

Gagauzlar 9, 10, 15, 16, 17, 18,
19, 22, 23, 47, 48, 49, 50,
51, 52, 53, 54, 55, 56, 57,
58, 59, 60, 61, 62, 64, 65,
66, 67, 68, 69, 70, 71, 72,
73, 87, 95, 96, 97, 98, 99,
100, 101, 102, 103, 104,
105, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116,
117, 119, 121, 124, 125,
126, 127, 128, 129, 130,
131, 132, 133, 134, 135,
136, 137, 138, 139, 140,
141, 142, 143, 146, 147,
148, 149, 150, 151, 152,
153, 154, 155, 156, 157,

161, 162, 163, 164, 165,
 166, 167, 170, 171, 172,
 173, 174, 175, 176, 177,
 178, 179, 180, 181, 182,
 183, 184, 185, 186, 187,
 188, 189, 190, 191, 192,
 193, 194, 195, 197, 198,
 200, 201, 204, 205, 207,
 208, 209, 210, 211, 215,
 216, 217, 218, 219, 223,
 224, 227, 228, 229, 231,
 233, 234, 235, 236, 237,
 238, 239, 240, 241, 242,
 243, 244, 245, 246, 247,
 248, 249, 250, 251, 252,
 253, 254, 255, 257, 258,
 260, 261, 262, 263, 264,
 265, 266, 267, 270, 272,
 273, 274, 275, 279, 280,
 282, 283, 286, 288, 289,
 290, 291, 294, 295, 296,
 298, 299, 300, 301, 303,
 304, 305, 306, 307, 308,
 317, 318, 320, 321, 346,
 348, 349, 351, 352, 353,
 355, 356, 357, 358, 359,
 360, 361, 362, 363, 365,
 366, 368, 370, 371, 372,
 373, 375, 376, 377, 378
 Gagauzluk 64, 177, 184, 185, 186,
 227, 301, 305, 307, 377
 Gagauz Öğrencileri 11, 282
 Gagauz Türk Kimliği 9, 10, 69,
 180, 300
 Gagauz Türkleri 9, 10, 18, 22, 47,
 68, 88, 89, 100, 120, 148,
 161, 184, 189, 191, 203,
 251, 255, 257, 265, 273,
 274, 285, 355, 356, 360,
 362, 363, 372

Georgiy Kaygı 284
 Göç 5, 29, 112, 114, 115, 120,
 125, 139, 153, 154, 235,
 236, 239, 287, 294, 307,
 357, 360

H

Halil Yaver 247, 248, 249, 250,
 278, 283, 285, 286, 294
 Hamdullah Suphi Tanrıöver 10,
 17, 169, 191, 193, 198, 215,
 218, 219, 228, 233, 234,
 235, 238, 239, 240, 247,
 248, 250, 251, 255, 256,
 257, 258, 259, 260, 262,
 263, 264, 265, 266, 267,
 269, 270, 273, 274, 275,
 280, 281, 282, 285, 286,
 287, 288, 289, 290, 291,
 292, 294, 295, 296, 298,
 300, 301, 306, 307, 338,
 355, 356, 357, 361, 368,
 371, 373, 375, 377, 378
 Hristiyan 5, 23, 49, 52, 53, 54, 56,
 61, 63, 64, 67, 68, 69, 70,
 71, 81, 86, 90, 96, 97, 98,
 100, 103, 104, 106, 108,
 110, 111, 112, 113, 114,
 115, 121, 122, 136, 161,
 168, 172, 178, 184, 185,
 191, 195, 200, 204, 205,
 207, 215, 216, 220, 221,
 222, 223, 224, 228, 229,
 230, 231, 232, 233, 234,
 242, 249, 251, 252, 253,
 254, 255, 257, 260, 264,
 266, 267, 287, 288, 289,
 290, 291, 295, 296, 297,
 298, 299, 303, 304, 306,
 356, 357, 370, 371, 372,

373
 Hristiyanlık 21, 50, 69, 70, 71, 81,
 86, 87, 90, 95, 161, 163,
 173, 175, 177, 186, 211,
 216, 218, 231, 254, 300,
 303, 304, 307
 Hristiyan Türkler 52, 64, 204, 220,
 221, 234, 242, 251, 257,
 264, 266, 291, 357, 370,
 371, 372, 373

I

II. İzzeddin Keykavus 87, 88, 89,
 244

İ

İkinci Dünya Savaşı 10, 16, 17,
 22, 148, 149, 155, 156, 157,
 189, 226, 228, 238, 256,
 271, 272, 274, 276, 277,
 279, 282, 284, 285, 297,
 298, 300, 301

İşkân 222, 315, 348, 351

İşyan 97, 125

K

Kara-Kalpaklılar 81, 85, 87

Kavarna 86, 92, 93, 113, 163, 200,
 226, 253, 257, 269, 270,
 271, 277

Kimlik 9, 16, 27, 28, 29, 30, 31,
 32, 33, 34, 36, 38, 39, 40,
 164, 215, 355, 357, 360,
 361, 363, 364, 369, 370,
 373, 374, 375, 376, 377

Komrat 9, 54, 65, 68, 70, 73, 84,
 85, 92, 101, 102, 108, 111,
 115, 116, 117, 118, 119,
 120, 123, 126, 128, 134,
 135, 136, 139, 141, 142,

143, 144, 145, 146, 147,
 148, 150, 153, 154, 156,
 164, 166, 171, 173, 175,
 180, 215, 216, 235, 239,
 241, 245, 260, 261, 268,
 269, 270, 271, 278, 284,
 285, 310, 355, 356, 358,
 359, 360, 361, 364, 365,
 366, 367, 369, 370, 371,
 372, 374, 375, 376

Komrat Cumhuriyeti 9, 142, 145,
 146, 147

Kongaz 118, 120, 136, 150, 269,
 270, 271, 276, 285, 365

Köstence Başkonsolosluğu 251,
 252, 255, 288

Köy 117, 118, 120

Kuman-Kıpçaklar 5, 21, 68, 77,
 80, 90, 308

Kurçu 117, 118, 129, 135, 136,
 146, 150, 358

Kurun Gazetesi 221, 224, 243,
 347, 350

Kültürel Kimlik 9, 27, 29, 39, 40,
 364, 369, 370, 376

M

Matbuat 189, 378

Mehmet Ragıp İlseven 252, 253

Mektep ve Aile Mecmuası 10, 189,
 210, 211, 352

Metin Kaygı 278, 280, 281, 283

Millî Kimlik 9, 32, 374

Müslüman 16, 17, 21, 49, 69, 89,
 90, 95, 96, 99, 100, 102,
 103, 104, 109, 110, 113,
 114, 130, 139, 161, 185,
 189, 190, 191, 193, 196,
 200, 202, 205, 207, 209,
 210, 212, 216, 223, 225,

229, 231, 241, 249, 253,
257, 258, 259, 262, 263,
266, 268, 269, 270, 271,
272, 287, 288, 289, 290,
291, 292, 299, 303, 304,
373

N

Nüfus 110, 138, 291

O

Orta Çağ 15, 21, 53, 65, 67, 69,
81, 85, 92, 94, 112, 134,
161, 183, 184, 204, 221,
244, 246, 266, 304

Ortodoksluk 71, 193, 306

Osmanlı 5, 9, 11, 16, 21, 22, 27,
40, 47, 48, 49, 51, 52, 54,
56, 59, 60, 65, 66, 67, 92,
94, 95, 96, 97, 98, 99, 100,
101, 102, 103, 104, 105,
107, 109, 110, 111, 112,
113, 115, 119, 121, 125,
132, 133, 135, 138, 139,
152, 181, 182, 183, 189,
195, 197, 228, 231, 244,
249, 255, 256, 296, 303,
304, 356, 357, 359, 367,
368, 369, 370, 372, 375,
378

P

Peçenekler 16, 21, 64, 77, 79, 80,
85, 90, 206, 207, 307, 308,
370, 373

Petri Zavrak 245, 246, 277

R

Resimli Şark Mecmuası 353

Romanya Krallığı 10, 148, 149,
151, 152, 153, 154, 165,
168, 180, 189, 306, 311

Ruslar 54, 63, 64, 79, 80, 81, 85,
105, 106, 107, 108, 109,
110, 112, 113, 114, 115,
122, 125, 127, 133, 134,
135, 138, 139, 142, 143,
148, 152, 156, 157, 206,
207, 365

Rusya Çarlığı 51, 110

Rusya İmparatorluğu 9, 105, 106,
107, 109, 110, 119, 122,
125, 126, 129, 132, 133,
142, 176

S

Sancak 101, 120

Selçuklu 9, 16, 51, 52, 64, 65, 66,
67, 69, 70, 84, 85, 86, 87,
88, 89, 90, 91, 182, 184,
195, 211, 220, 244, 354,
368, 376

T

Tan Gazetesi 221, 222, 224, 231,
243, 346, 348, 349, 350,
351

Tevfik Kamil 292, 293, 294

Torks 79, 87

Trakya 5, 18, 62, 64, 83, 85, 96,
97, 101, 102, 113, 156, 216,
217, 233, 236, 242, 247,
248, 249, 258, 378

Tuna Nehri 82, 86, 97, 107

Türk 5, 9, 10, 13, 15, 17, 18, 21,
22, 23, 27, 28, 31, 40, 43,
45, 47, 48, 49, 50, 51, 52,
53, 54, 55, 56, 57, 59, 63,
64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,

- 71, 72, 73, 77, 78, 79, 80,
81, 82, 84, 85, 86, 88, 89,
90, 91, 94, 95, 96, 97, 99,
100, 101, 102, 103, 106,
109, 115, 117, 119, 128,
132, 134, 137, 139, 161,
162, 163, 164, 166, 171,
172, 175, 177, 180, 181,
182, 183, 184, 185, 186,
189, 190, 191, 192, 193,
194, 195, 196, 197, 198,
199, 200, 201, 202, 203,
204, 205, 206, 207, 209,
211, 212, 215, 216, 217,
218, 219, 220, 221, 222,
223, 224, 225, 226, 227,
228, 229, 231, 232, 233,
234, 235, 236, 237, 238,
239, 240, 241, 242, 244,
245, 246, 247, 248, 249,
250, 251, 252, 253, 254,
255, 256, 257, 258, 259,
260, 261, 262, 263, 264,
265, 266, 267, 268, 269,
270, 271, 272, 273, 274,
275, 276, 277, 279, 280,
282, 283, 284, 285, 286,
288, 289, 290, 291, 292,
293, 294, 295, 296, 297,
298, 299, 300, 301, 303,
304, 305, 306, 307, 308,
313, 320, 321, 341, 346,
347, 348, 349, 350, 351,
353, 354, 355, 356, 357,
359, 360, 361, 362, 363,
364, 365, 366, 367, 368,
369, 370, 372, 373, 374,
375, 376, 377, 378
- Türk Birliği Gazetesi 10, 189, 190,
193, 194, 195, 196, 197,
198, 199, 200, 201, 202,
269, 270, 271, 321, 346,
347, 348, 349, 351, 378
- Türk Boyları 5
- Türkçe 10, 48, 50, 57, 58, 59, 60,
61, 62, 64, 65, 97, 98, 99,
119, 139, 151, 175, 177,
184, 185, 189, 190, 191,
192, 193, 194, 197, 198,
199, 203, 210, 211, 215,
223, 225, 227, 229, 230,
231, 233, 234, 235, 236,
237, 241, 242, 245, 249,
250, 252, 254, 255, 259,
261, 262, 267, 268, 269,
270, 271, 272, 273, 286,
289, 293, 347, 348, 350,
351, 362, 365, 378
- Türkistan 15, 16, 21, 64, 65, 71,
72, 73, 77, 81, 91, 112, 131,
138, 152, 153, 162, 163,
183, 185, 186, 209, 215,
254, 266, 301, 303, 304,
306, 307, 365
- Türkiye Cumhuriyeti 10, 13, 17,
22, 27, 29, 40, 151, 169,
191, 198, 199, 208, 215,
216, 217, 218, 219, 223,
239, 250, 251, 252, 254,
263, 267, 269, 273, 274,
283, 284, 286, 288, 289,
291, 292, 297, 298, 299,
306, 314, 364, 369, 370,
375, 376
- Türklük 17, 22, 23, 77, 96, 100,
104, 128, 185, 186, 189,
190, 191, 192, 198, 202,
217, 219, 229, 235, 237,
238, 239, 243, 251, 259,
265, 266, 269, 270, 272,

286, 291, 304, 346, 348,
350, 351, 371, 373
Türkmenler 77, 90, 209, 374

U

Ulus Gazetesi 220, 243, 320, 346,
347, 348, 349, 350, 351
Uz Devleti 9, 91, 92, 93, 94, 95,
98, 146
Uzlar 9, 21, 69, 77, 78, 79, 80, 81,
82, 83, 84, 85, 86, 87, 90,
92, 94, 102, 134, 184, 206,
208, 209, 303, 304, 307,
352, 377

V

Vakit Gazetesi 221, 350
Varna Konsolosluğu 251, 252, 255
Vasiliy Cebanov 276, 278, 284

Y

Yaşar Nabi Nayır 128, 150, 151,
153, 169, 192, 200, 216,
234, 235, 236, 237, 238,
239, 240, 241, 243, 244,
245, 264, 273, 290, 298,
320
Yıldırım Gazetesi 10, 203, 204,
206, 207, 319, 350
Yunan 9, 15, 54, 56, 60, 61, 62,
63, 69, 96, 97, 111, 132,
133, 182, 183, 200, 216,
233, 242, 258, 295, 299,
303